

Fakultetsko vijeće
Filozofski fakultet
Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Lorenza Jägera 9
31000 Osijek

Jasna Poljak Rehlicki
Sv. Roka 38
31000 Osijek

Sinopsis doktorskoga rada

LIK VOJNIKA U AMERIČKOJ PROZI 20. I 21. STOLJEĆA

Znanstveno područje: humanističke znanosti
Polje: filologija
Grana: teorija i povijest književnosti

UVOD

Rat je konstantna tema u književnosti; od svetih tekstova koji opisuju borbu (Biblija i rat anđela) preko Homerove *Ilijade* kao prvog djela antičke kulture, epohe koju uvjetno možemo uzeti za početak književnosti europskog kulturnog kruga i koja potvrđuje tvrdnju da književnost započinje slikom rata da traje do danas.

Povod za pisanje ovog rada temelji se na ideji Northopa Fryea koji je u *Anatomiji kritike* sva fikcionalna djela svrstao u pet modusa ovisno o junakovoju moći djelovanja u odnosu na nas i na okolinu tvrdeći da europska književnost silazi u modusima od mitskog ka ironijskom. Shodno tome, lik ratnika kao protagonista književnih djela također tijekom stoljeća opada u modusu do te mjere da on prestaje biti junakom. U početku (mit) ratnik je bio bog rata – Ares u grčkoj, odnosno Mars u rimskoj mitologiji. Romansi pripadaju srednjovjekovni vitezovi i nacionalni junaci poput Beowulfa, a visokomimetskom modusu kraljevi i vođe. Niskomimetski modus više ne prikazuje vojnike kao junake, nego ljude poput nas, koji se bore s različitim problemima, dok su u ironijskom modusu vojnici prikazani kao potpuno izgubljeni ljudi, zarobljeni u ludilu rata, nemajući mogućnost promijene. Iz toga je vidljivo kako se i lik vojnika u današnjoj književnosti nalazi u ironijskom modusu slijedeći time opću poziciju bilo kojeg junaka u postmodernoju književnosti.

Tema rada je lik vojnika u američkoj prozi 20. i 21. stoljeća, a hipoteza je da u suvremenom američkom romanu lik vojnika u to vrijeme prelazi iz niskomimetskog (Prvi i Drugi svjetski rat) u ironijski modus (Vijetnamski rat i Zaljevski ratovi), kada ratnik kao junak i protagonist književnih djela doslovce nestaje iz književnosti. To korespondira i sa slikom bespomoćnog junaka u postmodernoj književnosti čija je moć djelovanja ograničena i koji za sebe ne pronalazi izlaz ili spas.

Osnovnu hipotezu čini ideja kako je poziv vojnika kao izrazito muški posao oduvijek je smatran časnom, svetom i plemenitom dužnošću, isprva prema Bogu ili kralju, a kasnije prema društvu i domovini. Amerika je od samih početaka gradila mit ratnika (osvajatelj Divljeg zapada), u ratu za nezavisnost izvojevala je vlastito društvo, a i danas se ponosi vojnim establišmentom te ulaže sredstva u izobrazbu i naoružanje svoje vojske. Stav američkog društva prema svojim vojnicima je i dalje pozitivan dok se iz književnih djela čita drugačiji stav (osobito samih sudionika). Istraživanje će pokušati pronaći razloge takvog nerazmjera između današnje slike vojnika koju projicira društvo i slike koju projicira umjetnost.

TEORIJSKA PODLOGA I AKTUALNE RELEVANTNE SPOZNAJE

Northrop Frye je u djelu *Anatomija kritike* sva fiktionalna djela svrstao u pet modusa, i to prema junakovoj moći djelovanja. Prvi modus je *mit* u kojem je junak božansko biće i čija je moć djelovanja superiorna u odnosu na nas. Drugi modus je *romansa*, u kojem je junak ljudsko biće, ali je nadmoćan u odnosu na nas te su njegovi postupci čudesni. Treći modus Frye naziva *visokomimetskim*: junak je također čovjek, vođa naroda, ali istodobno podliježe prirodnom poretku i društvenoj kritici. Četvrti modus je *niskomimetski*: junakova je moć jednaka našoj, odnosno junak je samo običan čovjek. Zadnji modus Frye naziva *ironijskim*: junak je intelektualno i tjelesno slabiji od običnog čovjeka. Frye nadalje primjećuje da «gledajući ovu tabelu, vidimo da europska fiktionalna književnost tijekom minulih petnaestak stoljeća neprestance spušta svoje gravitacijsko središte» te zaključuje da «poslijednjih stotinu godina većina ozbiljne fiktionalne književnosti sve je sklonija ironijskom modusu». Rad će se sukladno tome temeljiti teoriji N. Fryea (pet modusa i dva mita), osobito se koncentrirajući na ironijski modus te mit jeseni i zime (tragedija i ironija).

Nadalje, koristiti će se i djela Paula Fussela, pogotovo *The Great War and Modern Memory* (1975.), utjecajnu kulturološku studiju o Prvom svjetskom ratu i britanskoj književnosti, u kojoj se također poziva na Fryea i njegovu teoriju modusa ukazujući na niskomimetski i ironijski status vojnika u Prvom svjetskom ratu (str. 312) te općenito na rat kao ironiju (str.7).

Nadalje, koristiti će se i različite studije Samuela Hynesa i Philipa Beidlera, jedne od vodećih poznavatelja američke ratne povijesti i književnosti. Dodatno, Joseph Campbell u svojoj komparativnoj mitološkoj studiji *Junak s*

tisuću lica u poglavlju „Junakova pustolovina“ ukazuje na tri faze junakove pustolovine nakon koje se on u konačnici vraća i postaje vladar dvaju svjetova obogaćen znanjima i vještinama koje će biti od pomoći društvu u koje se on ponovno integrira. Međutim, posljednja faza junakove pustolovine (povratak) izostaje u niskomimetskom, a pogotovo ironijskom modusu kada vojnik koji uspije preživjeti i vratiti se, više nije u mogućnosti artikulirati spoznaje do kojih je došao ili ga društvo u koje se vraća više ne želi prihvatiti. Time se ukazuje da junak romanse više nije moguć u suvremenoj prozi.

Također će se zbog specifičnosti teme koristiti raznim udžbenicima povijesti (James Joll *The Origins of The First World War*; Thomas W Zeiler, *Annihilation: A Global Military History of World War II*; Stanley Karnow, *Vietnam, a History: The First Complete Account of Vietnam at War*; John Keegan, *The Iraq War*) i ostalim dokumentima vremena poput medijskih odjeka i blogova jer je za proučavanje ratne književnosti i dobivanje cjelovite slike o njoj važno i proučavanje neknjiževnih djela (novi historicizam) u svrhu dobivanja slike vojnika koja je relevantna društvu i njezin odmak ili sličnost sa slikom vojnika u književnosti.

PRAKTIČNA PRIMJENJIVOST SPOZNAJE

Rad bi trebao pridonijeti boljem razumijevanju modusa i lika vojnika u američkoj književnosti 20. i 21. stoljeća. Pokazao b kako se američka književnost spušta u modusu čak i u temama koje u suvremenom svijetu imaju drugačiji odjek. Ta bi se saznanja komparativno smjestila u korpus zapadnoeuropske književnosti koja prema Fryeu putuje kroz moduse unatoč ili sukladno statusu pojedine teme. Obzirom na interdisciplinarnost teme, uočene spoznaje mogle bi se primjenjivati i na proučavanje hrvatske ratne književnosti.

UŽE PODRUČJE RADA

Rad će se u kratkom uvodnom djelu temeljiti na izabranim tekstovima ratne književnosti antike do danas kako bi se ilustrirala održivost Fryeve teze o opadanjima u modusu (mitski modus: Biblija, Homer *Ilijada*, romana: *Beowulf*, visokomimetski modus: William Shakespeare, *Henrik Peti*, niskomimetski modus: Stephen Crane, *Crveni znak hrabrosti*, ironijski modus: Jaroslav Hašek, *Doživljaji dobroga vojnika Švejka*).

Središnji dio istraživanja je dokazivanje hipoteze o premještanju lika vojnika kroz zadnja dva modusa (niskomimetskog i ironijskog) u suvremenoj američkoj ratnoj prozi. Izabrani ratovi su dva Svjetska rata obzirom na njihov globalni utjecaj. Nadalje, Vijetnamski je rat važan zbog toga što su njegovi uzroci, tijek i posljedice promijenile percepciju američkog društva prema samima sebi, a istovremeno i percepciju svijeta prema Sjedinjenim Američkim Državama. Zaljevski rat 1991., odnosno saveznička intervencija za oslobođenje

Kuvajta i rat u Iraku 2003.- 2010. zanimljivi su za proučavanje današnjeg stava američkog društva prema vojnicima, (post)modernih, tehnološki usavršenih ratova, novih oblika izražavanja i novih sudionika (povećava se broj vojnika koje aktivno sudjeluju u borbi). Izabrana književna djela izbor su reprezentativnog američkog ratnog pisma koja pripadaju ne samo kanonu američke književnosti, već su poneka i dio svjetske ratne književnosti, dobitnici su brojnih književnih nagrada (*National Book Award*, *Pulitzer*), imala su pozitivnu kritičku recepciju, a mnoga su i ekranizirana.

Prvi svjetski rat: John Dos Passos, *Tri vojnika* (1921.); Ernest Hemingway, *Zbogom oružje* (1929.); William March, *Company K* (1933.)

Drugi svjetski rat: Norman Mailer, *Goli i mrtvi* (1948.); James Gould Cozzens, *Guard of Honor* (1948.); Joseph Heller, *Kvaka-22* (1961.)

Vijetnamski rat: Tim O'Brian, *If I Die in Combat Zone Boy Me Up and Ship Me Home* (1973.); *Going After Cacciato* (1979.); *The Things They Carried* (1990.); Ron Kovic *Born on the Fourth of July* (1976.) Phillip Caputo, *A Rumor of War* (1977.); Michael Herr, *Izvjestaji s bojišta* (1977.); Tobias Wolff *In Pharaoh's Army* (1994.)

Zaljevski rat (1991.): Anthony Swafford, *Jarhead* (2003.)

Rat u Iraku (2003.-2010.); Colby Buzzel, *My War: Killing Time in Iraq* (2005); Kayla Williams, *Love My Rifle More Than You* (2005.)

Kroz prikazane romane kronološki će se ukazat na opadanje lika vojnika u modusu iz niskomimetskog u ironijski uslijed ratnog i borbenog iskustva koje ih mijenja ili čak razara. Pored toga, uvidjet će se i sličnosti vojničkog iskustva onih Prvog svjetskog rata i rata u Vijetnamu zbog količine šoka i uništavanja nacionalnog mita, te onih Drugog svjetskog rata i Zaljevskih ratova zbog početne ravnodušnosti i razočaranja u političke vođe.

CILJEVI ISTRAŽIVANJA I OČEKIVANI ZNANSTVENI DOPRINOS

Cilj rada je dokazati održivost Fryeve teorije modusa na specifičnom tipu protagonista, dakle vladavinu niskomimetskog i ironijskog modusa u američkog ratnoj prozi 20. i 21. stoljeća te utvrditi zašto je vojnik kao junak nestao iz suvremene američke književnosti unatoč činjenici da se još gotovo kult ratnika njeguje u Sjedinjenim Američkim Državama.

METODOLOŠKI POSTUPCI

Na odabranim djelima ću primijeniti slijedeće postupke: analizu, interpretaciju i komparativnu analizu.

STRUKTURA RADA

U uvodu ću predstaviti predmet i svrhu istraživanja te metodologiju rada. U drugom dijelu slijedi prezentacija Fryeve teorije modusa i kratak pregled ratne književnosti europskog kulturnog kruga u kojima su opisani i karakterizirani junaci-ratnici do 20. stoljeća. U trećem, glavnom dijelu, uslijedit će podrobna analiza američke ratne književnosti Svjetskih ratova, rata u Vijetnamu i Zaljevskih ratova, obogaćena kratkom poviješću ratova zbog boljeg razumijevanja samih djela i situacije. U četvrtom ću dijelu donijeti zaključke analize: kako suvremena američka ratna proza slijedi opadanje u modusu i kako se i zašto književna projekcija lika vojnika razlikuje od društvene slike. Rad će završiti popisom primarne i sekundarne literature te sažetkom na engleskom jeziku.

Mentor

dr. sc. Sanja Nikčević, red.prof.

Pristupnik

Jasna Poljak Rehlicki

